

Ahac, Bela krajina in zle sence

ALENKA PUHAR

»... čeprav je bilo marsikaj drugače, kot je Javoršek potem to opisoval v znanih (zmerjalnih) spisih in knjigah.« Te besede Rudija Šeliga mi prihajajo na misel, ko berem članke in knjige o dramatičnih preteklih časih. Zdaj te jeseni v Reporterju, kjer Ivo Žajdela popisuje dogajanje v Beli krajini in 2. novembra znova poskrbi, da so se bralci znašli pred Ahacem s krvavo črepinjo v rokah in na žerjavici pečenem župnikom. Odlomek iz Javorškovih Spominov na Slovence postaja eden največkrat navajanih opisov vojnega dogajanja pri nas. Komaj se še najde knjiga ali članek brez tega koncentrata groze.

Alenka Puhar, književnica, publicistka in nekdanja novinarka

Čeprav je bilo marsikaj drugače ... Kako drugače? Kaj? Prgišču teh drugačnosti je namenjen moj ugovor. Prva, redno zamolčana podrobnost je ta, da je Dušan Pirjevec Ahac (1921–1977), literarni zgodovinar, univerzitetni profesor, zanikal sodelovanje oziroma krivdo za grozodejstva, ki se jih je »spomnil« Javoršek. Druga, prav tako zamolčana poteza: S tem dogajanjem se je ukvarjalo že precej razmišljajočih in pišočih ljudi. Zakaj ostajajo neprebrani?! Tretja mučna podrobnost: Z zadevo se je že ukvarjalo sodišče, pa je zavrnilo *fair play*.

»Pa je le povedal!«

Dušan Pirjevec Ahac, ki je do konca ostal zvest svojemu partizanstvu, je rad hodil na proslave in partizanske prireditve, se pogovarjal z nekdanjimi soborci in posebno prisluhnil, kadar je šlo za spomine. Kaj vse si zapomnijo eni in kaj drugi! O čem molčijo, kaj povedo. Njegova žena Nedeljka Kacin Pirjevec je ohranila spomin na eno takšnih partizanskih srečanj, sredi sedemdesetih let: »Šla sva tudi nekam na Dolenjsko, na proslavo Dolenjskega bataljona. Po zborovanju so naju njegovi bojni tovariši, generali in politiki s tistega konca, povabili v gostilno. Zraven je bil tudi Radko Polič, medvojni oficir za zvezo z Zagrebom, ki je Ahaca vprašal, kako da ga že pol življenja dolžijo za pobjo sto petdeset Ciganov, ki so jih, skupaj z ženskami in otroki, postrelili okrog Črnomlja, ko pa je bil Ahac vendar takrat v Zagrebu.« Ko sva odhajala, je Ahac

tiho rekel: 'Si videla? Pa je le povedal.'« To je bilo izzvano s Poličevim javno izraženim svarilom, da se z raziskovanjem preteklega dogajanja res zadosti zgodovinski resnici, ampak to hkrati za akterje pomeni neizbrisljiv madež ... Za tistega, ki nosi madež, ne da bi ga kdo pošteno raziskal, je to kruta »modrost«.

Govorice in klevete

In kako se je začelo? Verjetno leta 1964. Pirjevec je bil v mladosti goreč komunist, po zaporu (1948/49) pa precej manj pre-

je bila obsežna kampanja diskreditacije, ki je tekla v dve smeri. 1. Dušan Pirjevec je bil v partizanih fanatičen komunist in likvidator, tako rekoč »krvavi Ahac«. 2. Dušan Pirjevec je nihilist, ki demoralizira mladino, ter vodja in inspirator kluba samomorilcev, kriv za desetine smrti nadebudnih mladih ljudi.

Obe veji sta torej izhajali iz podmene, da gre za množičnega morilca, ki ne zasluži najmanjšega ugleda, kaj šele takšne izrazite slave, ki se je vsem prizadevanjem navkljub širila med mladimi. In ki neka-

Alenka Pirjevec se je odločila zbrati izjave očetovih partizanskih soborcev in z njihovo pomočjo Javorška tožiti ... Javoršek je bil po kratkem postopku in camera oproščen, češ da je imel utemeljen razlog verjeti, da je res, kar je zapisal.

pričan, vendar sorazmerno lojalen nečlan in član komunistične partije. Toda po celi vrsti polemik in člankov, naravnanih proti manj pravovernim kolegom in proti mlajši, bolj ostri generaciji, se je sredi leta 1964 postavil na drugo stran. Kot sourednik *Sodobnosti* se je s pisano besedo in raznimi kljubovalnimi dejanji opredelil proti represiji, za (preganjane in ukinjene) *Perspektive* in Oder 57. Očitno je postalo še to, da uživa velike simpatije študentov. Vse več jih je hodilo na njegova predavanja, z veseljem pa so ga spremljali tudi v gostilne. Sprožena

ko ni uplahnila niti čez deset let, po profesorjevi smrti 1977. Sredi vseh mogočih govoric in namigovanj, ki so sem in tja našla prostor tudi v tisku, so zacveteli tudi pisatelji. Najbolj bohotno duumvirat Matej Bor in Jože Javoršek. Oba partizana, oba vešča peresa, v vseh legah od epigramov do dram in romanov. Matej Bor se je največ posvetil prvi veji klevet in je na temo nihilističnega demona napisal dramo Šola noči (1971/72), Jože Javoršek pa je svojim neprijateljem posvetil cel niz knjig; sprva se je usmeril predvsem v Edvarda Kocbeka, Borisa Pahorja in »pičevce«, nato sta bila

Dušan Pirjevec - Ahac v partizanih

v prvi plan vključena še Vitomil Zupan in Dušan Pirjevec Ahac.

Kaj v teh surovih govoricah je res in kaj ne, je bilo ves čas predmet izrednega zanimanja. Ker so bila sedemdeseta leta razločno nesvobodna, ta poizvedovanja, raziskovanja in pričevanja dolgo niso doživljala objav; do tega je prišlo z zamikom. Medtem ko so bile Jožetu Javoršku odprte vse strani časopisov z veliko naklado (Delo, Dnevnik, Nedeljski dnevnik), so uredništva ugovore in odgovore zavračala. Časopisne zapise je Javoršek zlahka objavljajal tudi v

knjigah, zlasti v Partizanski knjigi, kjer mu je Josip Vidmar v vlogi urednika objavil vse beležke o spopadih. Iz navedenih imen je očitno, da ni šlo za nobeno delitev med »našimi« in »okupatorjevimi hlapci«, pač pa za znotrajpartizanske obračune. V njih se je bilo neposvečenim težko znajti, no, tudi med »domačimi« je šlo predvsem za ugibanja. Zanesljivo pa se je pomembno primarno raziskovanje odigralo med samimi partizani – tistimi, ki so tedaj tam bili, ali so bili v bližini, ki so se tedaj ali pozneje srečevali z akterji ... Njim so se pridružili prijatelji, kole-

gi, študenti, ki so ravnali, kot se je izrazil Šeligo: »Skušal sem preveriti govorice, ki so se kot zle sence plazile okoli njegovega 'vojvodskega' ravnanja kot politkomisarja na Dolenjskem in v Beli krajini, ki pa jih nobeden od partizanov ni potrdil.«

Preden predstavim nekaj teh, ki so iskali med sencami, je na mestu kratek oris Javorškovih del. Svoje nagnjenje do dnevniško-reportažnega žanra je po sinovem samomoru (1968) razvil v posebno obliko tendenciozne literature obračuna. V njej je mešal elemente realnega dogajanja in realnih oseb s fantazijskim fabuliranjem. Tako se *Spomini na Slovence 3* začnejo s sporočilom: »Popoldne sta se Fidia in Izak potepala po Rimu, bila sta tudi v Kolizeju, kjer je Izak Fidio razžalostil. Mogoče tudi ne.« Njegova jeza na Slovence, zlasti na pisateljske kolege in partizanske soborce je strmo naraščala ter leta 1974, ko so mu v *Delu* natisnili sramotilni spis Edvardu Kocbeku »na čast«, dosegla tako intenzivnost, da je zbujala hudo zgražanje. Dodatno se je utrdilo, ko je leta 1978 objavil *Nevarna razmerja*. Strupene obračune s Kocbekom, Zupanom in Dušanom Pirjevcem so dopolnjevali silni slavo-spevi režimu in njegovim voditeljem. V *Adamovem jabolku* in *Spominih na Slovence* je vse to še dodelal in v crescendo spravljal tja do »realistične reportaže« o partizanskem ciganskem taboru na Mavrlenu, kjer Ahac s črepinjami reže in peče nesrečnega duhovnika Raztresena.

To besedilo se odtlej citira (tako rekoč množično), kot stvarno, celo uradno poročilo. Javoršek ga je namreč uvedel s trditvijo o »Kontrolni komisiji izvršnega odbora OF«, ki je menda hodila po Dolenjski, Rogu in Beli krajini, da bi ugotovila nepravilnosti. A že tedaj je bilo jasno – in bi moralo biti danes še bolj – da gre za romansirano obujanje spominov, prežeto s strastjo polemike. Že tedaj se je tudi slutilo, da gre za pisanje človeka, ki je dobil namig/naročilo/povelje, naj o svojih zoprnikih napiše še kaj objavljivega, za dodatek k tajnim poročilom. Odkar je Igor Omerza objavil knjigo *Edvard Kocbek - Osební dosje št. 584*, je to tako rekoč jasno.

In zdaj k tistemu, kar se ne citira.

Trojica zbornikov in pričevanje Tarasa Kermaunerja

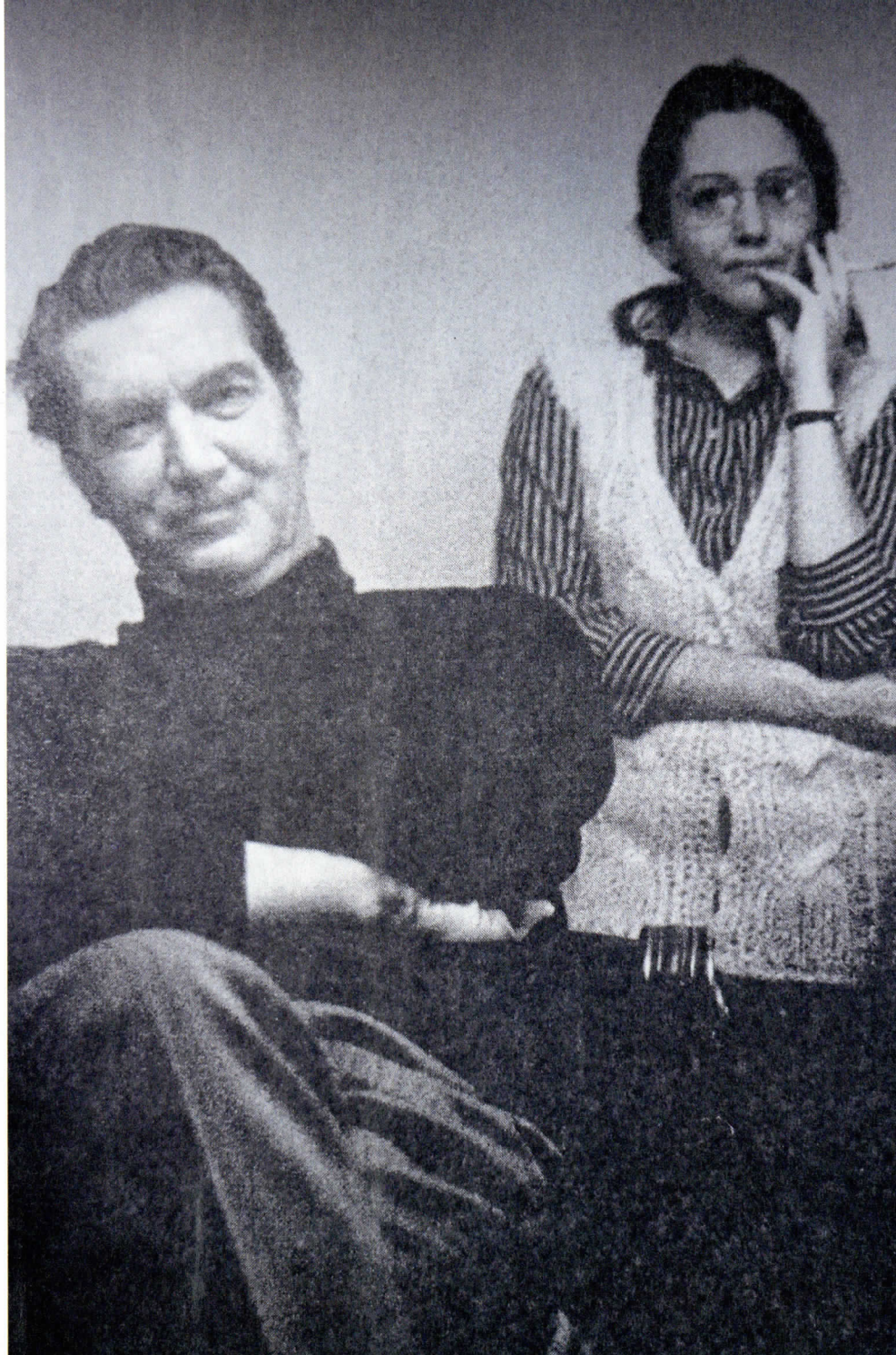
Doslej so bile objavljene že tri knjige o življenju in delu dr. Dušana Pirjevca Ahaca, kar imajo tudi v naslovu (pa jih zato ni težko najti in se po njih razgledati): *Pirjevčev zbornik* (1982), *Dušan Pirjevec, Interpretacije št. 7* (1998), in *Dušan Pirjevec, slovenska kultura in literarna veda* (2011). V vseh so pomembne osvetlitve dogajanja spomladi in pole-

ti 1942, posebej dni tam od 19. do 22. julija, ko se je zgodilo največ umorov, pripisanih Pirjevcu.

V prvi knjigi je zapustil pomembno pričevanje Taras Kermauner: »Ste prepričani, da ga ni v dno duše rezalo, ker je moral skozi desetletja prenašati neupravičene, zlonamerne očitke, da je ukazal v Beli krajini, spomladi dvainštiridesetega, postreliti na desetine ciganov? Poznavavci so vedeli povedati, kot da so bili zraven... Kako olajšan, svetel, otroški, zasopel mi je nekega dne že navsezgodaj telefoniral: 'Slišiš, Taras, zdaj pa je zgodovinsko znanstveno dokazano, da pri streljanju belokranjskih ciganov nisem bil soudeležen. Potrdilo se je, kar sem ves čas, a zaman trdil, in na kar sem čakal.' Ko sva se letos aprila, pred mesecem dni, (to je okoli 1980) z Alenko-Niko, Dušanovo hčerko, prav zaradi te zadeve, ki jo obeša Pirjevcu tudi avtor najbolj lažnive slovenske obrekovavske uspešnice, napisane v slogu nemočne tertičjalke, peljala k Radku Poliču, zgodovinarju Bele krajine, domačinu, spomeničarju, polkovniku, bivšemu direktorju Muzeja ljudske revolucije (te kvalifikacije navajam zgolj zato, da bi predstavil človeka, ki nekaj pomembnega izpoveduje), je ta redki poštenjak, komunist-partizan od nog do glave, povedal živopisne podrobnosti, ki Dušana odvezujejo sleherne krivde. Z Niko sva ga obiskala, ker je bil Polič, ki je Dušanu pred leti prvi sporočil radostno novico. Dokumenti so in pričevanja so, ki pravijo: ve se, kdo je tedaj likvidacijo ukazal; taisti še živi. Vendar – je bil kriv on? Tudi njemu je bila odrejena.«

Po kratkem orisu ciganskih navad Kermauner pove: »Zvedel sem le, da je bil Dušan, grešni kozel slovenskega partizanstva, prav tedaj, o vseznavci in skrupulozneši, na poti po Hrvaškem, kjer je po skrajno tajni partijski dolžnosti pripravljal sestanek med Lolom Ribarjem in Kardeljem. In je šla ena od Javorškovih in vsesplošnih smrdljivih bomb v zrak. Devetkali so, vseznavci in skrupulozneži, golmani slovenske nedolžnosti; teh pri nas nikoli ne manjka, blatnih do drobovja. Desetkali so Pirjevca, ko so trobili po klubih in kuloarjih enako o drugih mučenjih, ki da jih je zločinec, poslan od samega belcebuba med prijazne vesele partizane, zagrešil. Vsa njegova zločinstva so imeli protokolirana; scenarij zanje je bil izdelan do detajlov. Kdo ga je pisal, kdo narekoval? Se je res izlegel po oštarijah? Ni bil zasnovan na višje ležečih pisalnih mizah?«

In kaj je o tem povedal okrivljeni? »Kadarkoli sem ga vprašal, kaj je resnica, in nemalokrat sem se mu prostodušno s tem vprašanjem zazrl oči,« piše Kermauner, »je obdolžitve, brez onega vljenja in s trdim tonom zanimal. Bil sem

Dušan Pirjevec in soproga Nedeljka Kacin Pirjevec v Mladini leta 1971.

prebrisan. Zaskočil sem ga, namerno, v zelo različnih časih in legah; pred tremi desetletji in danes, ob belem dnevu in v zgodnjem jutru, trezno mirnega, samokritičnega, in pijano razdivjanega, samemu sebi nevarnega. Pripovedoval pa mi je, večkrat, v razmaku več let, kako so ga takšna mučenja, na katera je nehote nalletel, pobila. Leposlovno mi je opisal vrsto konkretnih primerov in imenoval dejanske prestopnike. Njegove zgodbe so mi potrdili drugi, enako osebno navzoči.«

Dognanja Andreja Inkreta

Za zbirko Interpretacije, ki jih je Nova revija uvedla ob smrti Marjana Rožanca, se je življenjepisnih iskanj lotil Andrej

Inkret: »Pirjevec je bil tedaj in vsaj za mojo generacijo avtoriteta in karizmatična figura, in to zagotovo ne samo kot profesor svetovne književnosti. Danes mislim, da ob vsem drugem tudi zaradi svojega partizanstva, še bolj pa – seveda – zaradi nedvoumnega in demonstrativnega preloma s partijo. O Pirjevčevem partizanstvu sem slišal, v glavnem iz druge roke in največ od ljudi, ki so ga mrzili ravno toliko, kot so mu zavidali njegovo intelektualno superiornost, zlasti pa popularnost med študenti, pripovedovati vse mogoče mračne in krvave zgodbe, ki so do danes ostale nedokazane ali sploh nedokazljive, kolikor se niso razkrile sploh kot podtaknjene.«

V oporo za trditve o podtikanju je Inkret navedel Radka Poliča oziroma Kermaunerjev zapis o tem, kaj je dognal in povedal Polič. Obrnil pa se je tudi na dr. Toneta Ferenc, največjega poznavalca vojnega dogajanja in arhivskega gradiva o njej. Ferenc je leta 1985 objavil knjigo *Ljudska oblast na Slovenskem 1941–1945*, vanjo pa vključil tudi poglavje o napakah, ki so se dogajale med snovanjem in utrjevanjem te oblasti. Navedel je »dokument o tem, da je (italijanski) visoki komisar Grazioli o poboju v Kanižarici 'obsežno poročal v Rim in tudi navedel imena pri dogodku udeleženi partizanov.'« Med temi ni imena Dušana Pirjevca, je Inkretu zagotovil Ferenc 29. januarja 1998.

Inkret je poskusil odgonetiti tudi primer župnika Ivana (ali Janeza) Raztresena, ki so ga prijeli okoli 20. julija in čez dva dni umorili v Mavrlenu ali na Brezovi rebri. Kljub znatnemu trudu, ki ga je v to vložil, je zatrdil, da »ni mogoče dokumentirati Pirjevčeve udeležbe pri mučenju in umoru župnika.« Zato je sklenil, da »je poleg govoric znan edinole 'kvazirealen' opis Jožeta Javorška v romanu Spomini na Slovence 3. Nekritično ga povzema zbornik Palme mučeništva.«

Sojenje, ki je bilo in tudi ne

Ko je Javoršek leta 1978 izdal Nevarna razmerja, je povzročil literarni škandal leta. Zanimanje je bilo izjemno, založba Obzorja je delo takoj še dvakrat ponatisnila. Kakor da je končno le našel pravo snov za svoje večje pero, se je vrgel nad papir. Fantaziranje je dopolnil s pritoževanjem nad Kocbekovimi privilegiji, nad Zupanovo fašistično naravo in Pirjevčevo satansko osebo. Recimo: »... se je ob njem vse opeklo. Zlasti vse, kar ni bilo njegovih misli in kar se mu ni podrevalo. In tako je storil v Beli krajini nekaj takih grozodejstev, pred katerimi si zgodovina narodnoosvobodilnega boja zakriva oči. (...) Komunisti so poslušali pripoved o Ahačevih grozodejstvih v Beli krajini, o katerih sem jim poročal – ter ga kaznovali ...«

Alenka Pirjevec se je odločila zbrati izjave očetovih partizanskih soborcev in z njihovo pomočjo Javorška tožiti. Podprli so jo Aleš Bebler, Radko Polič, Joža Vilfan in Pavle Žaucer, ki so bili pripravljene pričati proti trditvam Jožeta Javorška. O tem nenavadnem sodnem postopku, ki se je končal decembra 1982, je Alenka Pirjevec poročala na simpoziju o Dušanu Pirjevcu, leta 2011.

Največ pozornosti je vreden podatek, da je »sodnica takoj sprejela sklep, da bo glavna obravnava od vključno 19. oktobra 1982 naprej tajna, ker se bodo na glavni obravnavi obravnavale oko-

Sprožena je bila obsežna kampanja diskreditacije, ki je tekla v dve smeri. 1. Dušan Pirjevec je bil v partizanih fanatičen komunist in likvidator, tako rekoč »krvavi Ahac«. 2. Dušan Pirjevec je nihilist, ki demoralizira mladino, ter vodja in inspirator kluba samomorilcev, kriv za desetine smrti nadebudnih mladih ljudi.

liščine, ki bi lahko povzročile nemir v javnosti iz razloga, ker bo šlo v teku obravnave za odkrivanje takšnih stvari v teku NOB, ki so se sicer na žalost dogajale v določenih primerih in ki jih je vodstvo NOB preprečilo in skušalo takšne pojave zatreti, to pa bi lahko izkoristili sovražniki.«

Na robu komedije. Javoršek trdi, da si »zgodovina NOB zakriva oči«, a ko se pojavi možnost, da se to učinkovito razkrije, se zadeve razglasi za tako občutljive in nevarne, da si je treba hitro zakriti oči. In kaj bi z ugotavljanjem resnice – važno je, kaj lahko izkoristi sovražnik! ... Javoršek je bil po kratkem postopku *in camera* oproščen, češ da je imel utemeljen razlog verjeti, da je res, kar je zapisal.

Iz orisanega je jasno, da je bil Javoršek *persona grata* in Pirjevec *persona non grata*. Sodišče se je servilno postavilo na stran zveste obrambe režima, ki odloča, kaj se sme vedeti in kaj ne. Vznemirjanje je dopuščeno samo do določene meje in če je uperjeno proti izbranim osebam. In v vsakem primeru je treba ohranjati standardno poja-snilo: Modro vodstvo se je zavedalo, da se dogajajo tudi napake in odkloni, a kaj, ko so zaletavi mladci včasih pretiravali... Jože Javoršek je torej zmagal in se tako rekoč z uradnim dovoljenjem v žepu lahko premaknil na višjo stopnjo. Zakaj bi ostalo pri trditvi, da je imel utemeljen razlog verjeti v resničnost tistega, kar je zapisal, ko vendar lahko trdi, da je to videl z lastnimi očmi! Ne gre samo za to, da so »vsi govorili« in »vsi vedeli«, in je bil sam Kardelj dobro seznanjen in je Kidrič osebno vedel in ... Javoršek je zdaj napisal tako rekoč reportažo o dogodku – kako je prišel, v družbi dveh uglednih komunistov, na strašno prizorišče in Ahaca ujel *in flagranti*, s krvavo črepinjo v roki ...

Ko bi bila sodna razprava odprta za javnost, bi verjetno imeli kakšno časopisno poročilo. Ko bi smeli pričati vsi, ki so bili predlagani – pa jih je sodnica zavrnila – bi zanesljivo ustvarili popolnejšo sliko o dogajanju tistega nesrečnega poletja v Beli krajini ... A je sodišče s svojimi močnimi gospodarji preprečilo, da bi dobili pošteno arhivsko mapo pod prisego izpovedanih pričevanj. No, ne docela.

Priča, ki je vseeno nastopila

V *Novi reviji*, ki se je ves čas zelo trudila, da bi se osvetlili tudi tisti koti zgodovinskega dogajanja, ki jih ni bilo dovoljeno obiskovati, je bil poleti 1990 objavljen pogovor z Janezom Jezerškom, po partizansko Sokolom. Naredil ga je Peter Vodopivec. Jezeršek je bil eden tistih, ki na sodišču niso smeli povedati, kaj vedo, čeprav je bil udeležen v ključnih dogajanjih. Zdaj je to z zamudo povedal Vodopivcu, ki se je, sodeč po vprašanjih, dobro pripravljal. Tudi on je spadal med ljudi, ki jih je močno zanimalo, kaj se je pravzaprav dogajalo.

Janez Jezeršek, ki je bil maja 1942 z Ahacem poslan v Belo krajino organizirati partizanstvo, je podrobno orisal dogajanje, tudi odnos z Ivanom Novakom, imenovanim Očka, ki je bil partijski šef krajine. Poročal je s pomočjo dognanj raznih soborcev, tudi Radka Poliča, ki je si-

Jože Javoršek

cer zapisal, »da ne kaže danes, niti pozneje prizadevno brskati po zaceljeni rani pa ugotavljati, kdo je bil za to grdo zado predvsem odgovoren,« a je v resnici »prizadevno brskal«. Jezeršek je zaključil: »Skratka, Ahac se po Cinku – (to je partijsko posvetovanje, ki je bilo prve dni julija v opuščeni vasi na Rogu) – ni več vrnil v Belo krajino, ampak je odšel na Primorsko. To mi je pred kratkim v pogovoru potrdil tudi Borštnar. Takrat ko je prišlo do poboja ciganov v Kanižarici – to je, kot je po italijanski dokumentaciji ugotovil pokojni Radko Polič, 16. julija 1942 – Ahaca ni bilo več v Beli krajini. Komisar odreda je bil že Jože Borštnar. S tem je dokazan tudi Ahačev zgodovinski alibi, kar se tiče postopkov v zvezi s cigani.«

Na vprašanje, kako je do strašnega poboja več kot 60 ljudi sploh prišlo, pa je odgovoril: »V razgovorih ni Novak - Očka še nič omenjal dogodkov s cigani. Ko pa sem se vrnil nazaj na Mavrlen, so mi povedali, da je bila ta 'akcija' izvršena in so mi jo tudi opisali. Terenska partizanska četa je dobila nalog, da odvede celo cigansko vas pri Kanižarici. Bil sem močno presenečen (...) o kakšnem pove-lju za usmrnitev kogar koli nisem nič vedel. Začuden, da mi ni nihče nič povedal, sem takoj odšel nazaj v Ravnace in Novak - Očka mi je rekel: 'Jaz sem vedel.' Vprašal sem ga: 'No, pa?' Izkazalo se je, da je Novak kot sekretar okrožnega komiteja ne le vedel za vso stvar, temveč je to akcijo tudi odobril.«

Ali se je za likvidacijo cele vasi in za eventualno likvidacijo krščanskih socialistov Novak lahko odločil sam, in

Nad Romi so se med drugo svetovno vojno znašli vsi, od okupatorjev do partizanov.

kdo mu je bil neposredno nadrejen? Jezeršek je odvrnil: »To je bil samo ceka (Centralni komite). Kidrič, Leskovšek, Boris Kraigher, eventualno Kardelj, kadar je bil v Sloveniji.«

Vodopivec je želel dobiti še sklepno oceno: »Ste si kdaj poskušali odgovoriti na vprašanje, zakaj so si kasneje, v povsem drugačnih razmerah in povsem drugačnih konfliktih, prizadevali – resda, da ne neposredni soborci, a vendar tudi soborci – prav Pirjevčevo bivanje v Beli krajini in obračun s cigani izrabiti za osebno diskvalifikacijo Pirjevca? Ali ni končno neke vrste tragični paradoks, da se v Tacnu po Ivanu Novaku - Očku imenuje šola, Ahacu, ki je živel v istem Tacnu, pa

so naprtli Očkove belokranjske grehe in ga dve, tri desetletja po belokranjskih dogodkih, kompromitirali kot udeleženca NOB in v isti sapi onemogočili kot kritičnega slovenskega izobraženca?«

O tem se Jezeršek ni spraševal. S tehničnim razlogom. Njegova usoda je bila precej hujša, saj se je dolgo boril za golo življenje na Golem otoku. Znova je pribil le: »Kdo je bil prvi, ki je poskusil Ahaca spraviti v slabo luč zaradi njegovega delovanja v Beli krajini, ne vem povedati. Menim pa, da je povsem jasno, da za sumničenja in obtožbe ni nobene osnove. Ahaca tedaj, ko je prišlo do poboja ciganov pri Kanižarici, sploh ni bilo več v Beli krajini. O tem, da bo s cigani prišlo do kakršnega koli drugega ekscesa, v katerem bi bil lahko udeležen Ahac, pa ni nobenih podatkov.«

Preden zaključim to kratko predstavitev zapisanih in objavljenih premišljenih besed, ki jih je izzvala osuplost nad tem, kako je mogoče, da je Javoršek zmagal, še eno mnenje. Zapisal si ga je silno zadržan, miroljuben pesnik, ki je od daleč zgrožen opazoval družbeno in kulturno sceno. Za konec torej še Jože Udovič, dnevniški zapis 2. februarja 1979: »V Delu Matvejevič o Brejcu. Človek od zunaj, ki precenjuje ta nesrečni pojav in ki ne more oceniti, koliko je v resnici vreden. Javorška moraš poznati od blizu, sicer je njegovo komedijantstvo skrito. Noč težka, taka, da ni bila ravno spodbudna. Jasno spoznanje: Ta čas je premaknil kulturo v nekulturno območje. Ali se res lahko spojita grobijan in kultura, rabelj in kultura, gorjačar in kultura? Ne, ta pisun ni človek peresa, ampak človek sekire. Izvrševalec dejanj, ki mu jih sugerirajo, ali pa jih bere z obraza gospodarjevega, kaj naj počne in koga lahko obglavi.«

Idilična Bela krajina je bila med drugo svetovno vojno prizorišče grozljivih zločinov.

